

Javaslat a Debreceni Értéktárba történő felvételéhez

I. A JAVASLATTEVŐ ADATAI

1. A javaslatot benyújtó (személy/intézmény/szervezet/vállalkozás) neve:

2. A javaslatot benyújtó személy vagy a kapcsolattartó személy adatai:

Név: Simándi László
 Levelezési cím: 4034 Debrecen, Létai út 4.
 Telefonszám: +36 30/258 0805
 E-mail cím: simandilaci@freemail.hu

II. A TELEPÜLÉSI ÉRTÉK ADATAI

1. A települési érték megnevezése:

Debreceni páros- és farvillás bicska

2. A települési érték szakterületenkénti kategóriák szerinti besorolása

- agrár- és élelmiszergazdaság
- egészség és életmód
- épített környezet
- ipari és műszaki megoldások
- kulturális örökség**
- sport
- természeti környezet
- turizmus

3. A települési érték fellelhetőségének helye:

Kocsis Ferenc késes népi iparművész, Déri Múzeum

4. A települési érték rövid, szöveges bemutatása, egyedi jellemzőinek és történetének leírása

A magyar bicskakészítés igen jelentős volt az elmúlt évszázadokban, s bár érhatték külső hatások, mégis bátran beszélhetünk jellegzetesen magyar bicskatípusokról. Az ország különböző tájain, jelentős városaiban a helyi igényekhez, ízléshez igazodva speciális típusokat fejlesztettek ki és készítettek a mesterek. Debrecenben, 1674-ben alakult meg a Kécszináló Céh, ekkor tizenhárom, vagy húsz mester dolgozott keretein belül. 1873-ban már harminchárom késkészítő tevékenykedett Debrecenben, s külön utcában is működtek. Ez idő tájt alakulhatott ki a két, jellemzően debreceni bicskatípus: a farvillás kés és a páros-kés. A debreceni késesek tehát ellátták a civisvárost és környezetét késekkel, bicskákkal, a két híres modell is elterjedt lehetett a Debrecen vonzáskörzetébe tartozó területeken, sőt, azokon túl is.

Mindkét típus lényege, hogy egybeépíti a korábban két különálló evőeszközként létező kést és villát, pontosabban a bicskát és a villát. Ez az ötlet valószínűleg nem debreceni késművesek fejében fogant meg, hiszen tudunk olyan úti készletekről, melyek ezeknek a típusoknak az előzményei lehettek.

A farvillás bicska

A kettő közül a farvillás bicska típusa tűnik régebbinek. Ezt igazolja a farvillás kések nyelének csizma alakú formája .

E „csizma” „sarka” kihúzható, és a „sarkat” alkotó szarudarabból kétágú villa ágazik ki, melynek ágai a nyél belsejéből csúsznak ki – innen a „farvillás” elnevezés. A debreceni farvillás kések nem rozsdamentes acélból készült pengéje általában széles és hosszú volt, méretei valóban a nyitott, fix pengéjű késekhez közelítenek, a Déri Múzeumban 24 centiméteres hosszúságú darab is található. nyél jellegzetes formáját, bizonyos rendszert alkotva.

Az oldalvillás bicska, azaz a páros-kés

A páros-kés nyele kétfelé vehető, egyik felében behajtható penge, a másikban behajtható villa található. szerint. A villa szárát jellegzetes, íves, félkör alakú bereszelések díszítik. A páros-kés a villa kinyitása után – ezáltal ezt az ún. bajonett-zárat oldva - szedhető szét.

A késkészítő Némethy-dinasztia

A debreceni farvillás és oldalvillás kések legnagyobb hírű készítője a Némethy család volt. A család egészen a XX. század közepéig készítette késeit. *„A farvillás kést debreceni kések csinálták, sőt Némethy Lajos ma is megcsinálja, de csak megrendelésre”*.¹ Kocsis Ferenc mestere, Szoboszlai Gábor rézműves népi iparművész, még ismerte az utolsó késkészítő Némethyt. Szoboszlai elmondása szerint két Némethy testvér volt, akik közül egyikük a pengéket kovácsolta, a másik pedig, szerelte a bicskákat, tehát specializálódtak.

5. Indoklás az értéktárba történő felvétel mellett:

Ahogy az előző fejezetben történt bemutatásból is világosan kitűnik, két olyan hagyományos bicskatípusról van szó, mely unikálisnak tekinthető a hagyományos magyar bicskakultúrában. Bár korábbi történelmi korokban is lelhetünk fel előzményeket összeépíthető kés-villa kombinációra, utazók által használt étkezészetekre, a jelen tárgytipusok ezeknek egy fejlettebb, időben és térben jól meghatározható, stílusukat tekintve egyértelműen a 19-20. századi Debrecen környéki nép- és iparművészet jegyeit viselik magukon. Fénykoruk és készítésük a neves Némethy késes dinasztiahoz köthető, akik a debreceni késes ipar meghatározó alakjai voltak a 19. század második és a 20. század első felében, így az általuk készített iparművészeti alkotások már csak emiatt is érdemesek megbecsülésre. A bicskahasználat bizonyos társadalmi rétegekben még ma is, régen viszont általánosan elterjedt volt, a férfiak mindig maguknál hordták, használták. Olyan használati eszközökről beszélünk tehát, melyek megbecsült és mindennapi társai voltak a régi kor emberének, ezek közül pedig a debreceni farvillás és páros bicska kiemelkedik technikai és esztétikai fejlettségével.

6. A települési értékkel kapcsolatos információt megjelenítő források listája (bibliográfia, honlapok, multimédiás források):

Debreceni Késcsináló Céh jegyzőkönyvei 1674-1870. *Hajdú-Bihar Megyei Levéltár.*

Dr. ECSEDI István

1914 A Hortobágy-puszta és élete. Debrecen Szabad Királyi Város Könyvnyomda Vállalata, Debrecen.

KISBÁN Eszter

1997 Táplálkozáskultúra – Az asztali etikett. In: Balassa Iván (főszerk.): *Magyar Néprajz nyolc kötetben IV. Életmód, Anyagi kultúra 3.* 572-579. Budapest: Akadémiai Kiadó.

KOCSIS Ferenc

2005 A késkészítés történetének rövid áttekintése. In: Fazekas József (főszerk.): *Késműves – A kézzel készített kések lapja. 2005. IV. negyedév, 1. évf. 2. szám.* 28-30. Kiadja: Rock & Garden Bt.

LÜKŐ Gábor

1940 A hortobágyi pásztorművészet. In: A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve, 1938. Városi Nyomda Debrecen.

MALONYAI Dezső

1911 A magyar nép művészete. III. kötet. A Balatonvidéki magyar pásztornép művészete. Franklin - Társulat, Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda. Budapest.

SIMÁNDI László

2009 „Páros kiskés a zsebembe, de éllés!” - Debreceni és egyéb magyarbicskafajták
DENIA 3896 (kézirat)

VELIKY János

1972 Egy debreceni kismesterség a kapitalizmus korában. In: A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve, 1971, Debrecen.

VISKI Károly:

Év nélkül A magyarság tárgyi néprajza. In: Viski Károly (főszerk.): *A magyarság néprajza I.* Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest.

Dátum: 2014. január 07.

Aláírás